

Aanvallende roofvogels en mensen

Rob G. Bijlsma

Jogger

De wind blaast hersenspinsels uit je kop
je loopt in reflecterend paars te hollen
ineens dreigt jou een buizerd te gaan mollen
hij klapwiekt en hij pikt, hij vreet je op

Gelukkig lust geen buizerd paarse buit
hij kokhalst je er ongedeed weer uit

Koos Dijksterhuis

Op een bevolking van 16.456.242 mensen (stand 30 september 2008, 8.00 uur; CBS) is het onvermijdelijk dat er in Nederland bij tijd en wijle een (bijna-)aanvaring tussen mensen en roofvogels voorkomt. In het overgrote deel van de gevallen is dat kennelijk geen probleem, omdat het een botsing tussen roofvogel en auto betreft. Roofvogels trekken daarbij altijd aan het kortste eind, dus daar hoor je nooit klachten over. Anders wordt het wanneer een mens het met een roofvogel aan de stok krijgt. Dan zijn roofvogels opeens een gevaar voor de volksgezondheid en worden al snel draconische maatregelen (voor de betreffende roofvogel) voorgesteld. Je zou denken dat er in een eeuw tijd enige vooruitgang in denken zou zijn opgetreden, maar nee, deze reactie is precies dezelfde als die van boer Z. Wittenberg die in 1919 's avond werd aangevallen nabij Laren (in januari nog wel). "Aanvankelijk waren er twee voorwerpen aanwezig, waarvan er echter een wegvloog; de ander deed herhaalde aanvallen op den man, die hem eindelijk met een stok op den grond wist te slaan en daarna met zijn laars heeft gedood." (Staring 1919).

Hier zal ik proberen een en ander in perspectief te plaatsen (zie ook literatuurlijst). Tevens geef ik enkele eenvoudige tips hoe dergelijke aanvaringen kunnen worden voorkomen.

Publiek en roofvogels

Het is onbekend hoe vaak mensen in Nederland door roofvogels worden aangevallen. Zelfs is niet altijd bekend, bij de gemelde gevallen van agressie, of mensen daadwerkelijk werden geraakt, of dat ze slechts een scheerduik te verwerken kregen. Dat laatste wordt vaak wel als bedreigend ervaren, maar meer dan schrik is er niet mee gemoeid.

Afgaande op de krantenberichten vermoed ik dat het jaarlijks om een handvol meldingen gaat, vaak zelfs minder. Zo werden in 1998 vier gevallen bekend (1x

Elburg, 1x Sleen, 2x Almere; Eggenhuizen 1999), in 2000 twee gevallen (1x Appelscha, 1x Wittelte; rechtstreeks aan mij doorgegeven), en in 2008 vier gevallen: Oldelamer (van Galen 2008), aan de Roodbeenweg tussen Dronten en Lelystad (Algemeen Dagblad, 19 mei 2008), bij Zeewolde (onbekende krant, 1 juli 2008) en bij Vledder (niet doorgegeven aan de krant, mededeling Thijs van Galen).

Uiteraard weten we niets van de vogels die wel aanvallen maar niet de krant (of ondergetekende) halen. Echter, vooral voor de lokale kranten zijn dit soort incidenten ideale bladvulling in komkommertijd, en de kans dat een aanvallende roofvogel de krant haalt, is dan ook groot. Blijkbaar komt het fenomeen zelden voor.

Roofvogelaars, roofvogels, nestbezoeken en aanvallen

Wij als roofvogelaars komen, zeker in het broedseizoen, dagelijks met roofvogels in aanraking. Hoewel ons gedrag en uiterlijk nogal afwijkt van dat van de gemiddelde Nederlander (door het bos raggend in gedekte kleuren versus joggend op wegen en paden, van en naar school fietsend of zich in fel gekleurde merkkledij aan de wereld tonend), mogen we aannemen dat roofvogelaars een aardige graadmeter zijn waar het de frequentie van agressief roofvogelgedrag betreft. Sterker nog, omdat wij naar de nesten op zoek gaan, en die ook controleren, zouden wij een hogere mate van agressie moeten ondervinden dan het gewone publiek. Wij zijn immers – in de ogen van de roofvogelouders – een directe bedreiging voor hun nesten.

Dat heb ik voor mijn eigen nestcontroles uitgewerkt voor de periode 1990 tot en met 2008, een kleine 4300 in totaal (Tabel 1). Een nestcontrole betekent in dit geval: bij het nest klimmen om de inhoud ervan te controleren. Daarbij heb ik onderscheid gemaakt naar broedstadium: eifase en nestjongenfase. Dat laatste stadium heb ik niet verder uitgesplitst, hoewel dat zeker zinvol zou zijn geweest (tijdens de vroege nestjongenfase zijn roofvogels minder agressief dan na een week of twee). Het moge volstaan te weten dat mijn nestcontroles alle stadia van de jongencyclus bestreken, vanaf de geboortedag tot vlak voor het uitvliegen. Een probleem is pseudo-replicatie, ofwel het feit dat veel controles op hetzelfde broedpaar betrekking hebben (bijvoorbeeld bij dagelijkse nestcontroles, of bij langlevende ouderparen die jaar in jaar uit door mij worden bezocht). Deze vogels wegen onevenredig zwaar mee in de analyse. Het zij zo.

Het overgrote deel van de roofvogels reageert op een nestbezoek met vluchten, al dan niet gevolgd door alarmeren op afstand. Bij Wespddieven werd nimmer een aanval genoteerd op een totaal van 293 nestbezoeken (daarbij neger ik de weinige keren dat een broedvogel op het nest bleef staan en een slag met de vleugels gaf). Van de overige roofvogels werden geen aanvallen geregistreerd tijdens bezoeken in de eifase, uitgezonderd bij de Havik (twee schijnaanvallen). Als er al werd aangevallen, gebeurde dat in de jongenfase, en vrijwel altijd door het vrouwtje (die immers de jongen verzorgt en sowieso veel vaker bij het nest is dan het mannetje).

Tabel 1. Aantal nestcontroles in de eifase en jongenfase bij Wespendif, Blauwe Kiekendif, Havik, Sperwer, Buizerd en Boomvalk in 1990-2008 in Drenthe en op de Veluwe (eigen materiaal, met uitzondering van Blauwe Kiekendif: die laatste verzameld door Olaf Klaassen op Ameland in 2004 en door Peter de Boer op Terschelling in 2008). Aangegeven is het aantal keren dat een oudervogel de nestcontroleur aanviel (eifase) en het aantal keren dat een aanval raak was of uit een stootduik/scheervlucht bestond zonder daadwerkelijk te raken (schijnaanval) in de jongenfase. *Number of visits paid to nests, separately for egg and nestling stages, of Honey Buzzard, Hen Harrier, Goshawk, Sparrowhawk, Buzzard and Hobby, and number of (feigned or actual) attacks during those visits. All data collected in 1990-2008 in the northern and central Netherlands (Rob Bijlsma), except Hen Harrier (2004 & 2008, Wadden Sea Islands; Olaf Klaassen & Peter de Boer).*

Soort <i>Species</i>	Wespendif <i>P. apivorus</i>	Bl. Kiek <i>C. cyaneus</i>	Havik <i>A. gentilis</i>	Sperwer <i>A. nisus</i>	Buizerd <i>B. buteo</i>	Boomvalk <i>F. subbuteo</i>
Eifase Egg stage						
Aantal controles <i>Nest visits (N)</i>	60	-	260	158	480	12
Aantal aanvallen <i>Attacks (N)</i>	0	-	2	0	0	0
% aanvallen <i>% attacks</i>	0	-	0.8	0	0	0
Jongenfase Nestling stage						
Aantal controles <i>Nest visits (N)</i>	233	28	693	279	2069	39
Rake aanvallen <i>Hits</i>	0	3	11	7	0	0
Schijnaanvallen <i>Feigned attacks</i>	0	11	24	7	13	3
% raak <i>% attacks with hits</i>	0	10.7	1.6	2.5	0	0
% schijn <i>% feigned attacks</i>	0	39.3	3.5	2.5	0.6	7.7

Van de onderzochte soorten was de Blauwe Kiekendif veruit het felst: ruim 10% van hun aanvallen (meestal vrouwtje, soms ook mannetje) resulteerde in een rake klap op het hoofd met de poten (Foto 1). Daarnaast ging nog eens bijna 40% van de nestbezoeken gepaard met schijnaanvallen. Nestcontroles van nesten van Blauwe Kiekendieven zijn dan ook geen pretje.

Foto 1. Vrouwtje Blauwe Kiekendif valt nestcontroleur aan, Terschelling, 26 juni 2008 (Peter de Boer). Deze vogel valt al vijf jaar lang aan, herkent de controleur op ruim 200 meter afstand (andere mensen worden genegeerd), begint met stootduiken op 40 m afstand en deelt rake klappen uit bij het nest. *Attacking adult female Hen Harrier, Terschelling, 26 June 2008. This female starts alarm-calling at a distance of 200 m from the nest (recognising the raptorhile on his bike, other people are ignored), starts attacking at 40 m, and violently strikes when at the nest.*

Geheel anders is dat bij Bruine Kiekendieven *Circus aeruginosus*, die juist erg schuw zijn bij het nest en niet aanvallen. Ook Grauwe Kiekendieven *C. pygargus* zijn doetjes in vergelijking met Blauwe Kiekendieven; aanvallen vinden zelden plaats, en nooit delen ze een rake klap uit (mededeling Ben Koks).

De aanvallen in de nestjongenfase waren bijna altijd schijnaanvallen, uitgezonderd bij Havik (11x raak) en Sperwer (7x raak). Deze frequentie is geflatteerd omdat ze betrekking hebben op respectievelijk twee en één vrouwtje(s), waarvan ik de nesten meerdere malen bezocht. Ook de schijnaanvallen zijn grotendeels terug te voeren op enkele vrouwtjes, die bij elk nestbezoek hun best deden mij met scheervluchten laag over mijn hoofd te verdrijven. In feite kwam ik in de hier onderzochte 19 jaren slechts vijf agressieve Haviken tegen (4x vrouw, 1x man), twee agressieve Sperwers (2x vrouw), vier agressieve Buizerds (4x vrouw, nooit rake klappen uitdelend) en één agressieve Boomvalk (vrouw). Op meer dan 4000 nestbezoeken is de geregistreerde agressie miniem. Let wel: alle roofvogelparen hadden een gegronde reden mij aan te vallen omdat ik de nesten daadwerkelijk bezocht. Vele paren herkennen me en beginnen al op grote afstand te alarmeren als ik eraan kom. Geen van die paren is in de loop van de jaren agressiever geworden: een agressieve vogel blijft agressief, een niet-agressieve vogel blijft niet-agressief. Je zou kunnen zeggen: een aangeboren karaktertrek.

Discussie

Agressie van roofvogels in perspectief gezet

Hoe groot is de kans een agressieve roofvogel tegen het lijf te lopen? Dat is betrekkelijk eenvoudig uit te rekenen. We weten ongeveer hoeveel roofvogels er in Nederland broeden, namelijk een kleine 26.000 (stand 2000-2008: maximaal 600 Wespdierven, 1150 Bruine Kiekendieven, 60 Blauwe Kiekendieven, 47 Grauwe Kiekendieven, 1700 Haviken, 4500 Sperwers, 11.000 Buizerds, 6000 Torenvalken, 750 Boomvalken en 40 Slechtvalken (Bijlsma 2006, met aanvullingen).

Indien we uitgaan van de gemelde gevallen van agressie in kranten, ongeveer vijf per jaar, gaat het om een kans van 0.019% (alleen de vrouwtjes) of van 0.0095% (mannetjes en vrouwtjes) dat één van de 26.000 paren zich agressief tegenover mensen gedraagt. Als we alleen naar Buizerds kijken, vooralsnog de enige soort die als agressor in de nieuwsberichten heeft gefigureerd, ligt dat op 0.045% (of 0.022% voor mannetjes en vrouwtjes). Een minieme kans dus. Allicht dat er op 52.000 roofvogels (2x 26.000) enkele felle rakkers zijn die mensen aanvallen als ze in de buurt van het nest komen. De natuurlijke variatie in gedrag levert naast schuwe vogels ook felle nestverdedigers op, terwijl de middenmoot bestaat uit vluchtters die op afstand alarmeren. Het is dan eerder verbazingwekkend dat er zo weinig aanvallers zijn. De kans op een aanval ligt voor de nestbezoekende roofvogelaars iets hoger (Tabel 1), maar is nog steeds heel klein als we rekening houden met pseudo-replicatie (enkele vogels verantwoordelijk voor de meerderheid van de aanvallen).

De kans wordt nog veel kleiner als we rekening houden met de timing van de aanvallen. Alle geregistreerde gevallen stammen uit de broedtijd (die ongeveer 2-3

maanden in beslag neemt), en dan nog uit een klein segment van de broedtijd. Dat komt neer op een risicoperiode van 2-4 weken per jaar, ofwel op maximaal 8% van de tijd binnen één jaar. Anders gezegd: gedurende 92% van het jaar hoeft het publiek zich überhaupt geen zorgen te maken over een eventuele aanval van een roofvogel.

Het gedrag van roofvogels buiten de broedtijd bestaat per definitie uit vluchten (Tabel 2). De afstand waarop een roofvogel voor een wandelende mens op de wieken gaat, varieert per soort, per individu en per leefgebied. Grote soorten zijn gemiddeld wat schuwer dan kleine. In open landschappen (agrarijs gebied, heidevelden) vliegen roofvogels gemiddeld eerder weg dan in besloten leefgebieden (bos).

Tabel 2. Vluchtafstanden (in meters) van niet-broedende roofvogels in Nederland, gebaseerd op metingen tijdens wandelingen in West-Drenthe in augustus en september 2008. *Flight initiation distances (in m, approached whilst walking) of Dutch raptors, measured in western Drenthe in August and September 2008.*

Soort <i>Species</i>	Gemiddeld <i>Mean</i>	Spreiding <i>Range</i>	Aantal <i>Number</i>
Wespendief <i>Pernis apivorus</i>	49	27-71	6
Blauwe Kiekendief <i>Circus cyaneus</i>	60	-	1
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	111	102-124	3
Sperwer <i>A. nisus</i>	75	35-134	14
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	95	22-228	25
Visarend <i>Pandion haliaetus</i>	217	-	1
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	72	17-115	14
Boomvalk <i>F. subbuteo</i>	119	-	1
Slechtvalk <i>F. peregrinus</i>	208	135-272	3

Remedies

Het is niet zo vreemd dat de gemiddelde Nederlander zich een hoedje schrikt als een roofvogel onverwacht een (schijn)aanval onderneemt. Dat zijn we niet meer gewend. Eeuwen geleden al hebben we de laatste grote predatoren in Nederland opgeruimd, en sindsdien lopen we alleen nog gevaar door een mug geprikt, of door een daas, teek of (ook al zelden) adder gebeten te worden.

Ervan uitgaande dat we in een beschaafd en welvarend land wonen, waar intelligente – op kennis gebaseerde – oplossingen voor problemen de voorrang genieten boven de botte bijl, kunnen de problemen die aanvallende roofvogels teweegbrengen onder het gewone publiek als volgt worden aangepakt:

- *Onderken het probleem als tijdelijk.* Bijna alle, zo niet alle, gevallen van aanvallende roofvogels hebben betrekking op vrouwelijke exemplaren die jongen op het nest hebben en deze proberen te beschermen tegen – vermeende – roofvijanden. In de eerste 10-16 levensdagen van de jongen zit het vrouwtje op of vlakbij de jongen. Pas daarna kunnen de jongen zichzelf op temperatuur houden, en kan het vrouwtje langduriger van het nest blijven. Aanvallende roofvogels hebben dan ook meestal jongen op het nest in de leeftijd van 15-40 dagen. Afhankelijk van de roofvogelsoort

vliegen nestjongen uit bij een leeftijd van 26-32 (Toren- en Boomvalk, Sperwer) tot 38-45 dagen (Havik, Buizerd). Dat betekent dat het probleem van een aanvallende roofvogel zelden langer dan vier weken aanhoudt, en meestal slechts 2-3 weken omvat.

- *Schat het probleem naar waarde in.* De meeste aanvallen hebben betrekking op schijnaanvallen: rakelings (luchtverplaatsing voelbaar, suizen vleugels hoorbaar) tot op meerdere meters langsscheren. Hoe intimiderend dat misschien ook overkomt, het blijft een schijnvertoning. Daadwerkelijk raken (met poten, soms vleugel) komt zelden voor, en in dergelijke gevallen gaat het zelden om meer dan een schram. Bovendien, van alle hierboven genoemde soorten is de Buizerd de enige die algemeen genoeg is en in de nabijheid van mensen broedt om eventueel voor een (tijdelijk) probleem te zorgen.
- *Vermijd de directe nestomgeving.* Als we weten dat het om een broedvogel gaat (denk vooral aan de maanden mei en juni), is vermijding van de directe nestomgeving zolang er jongen op het nest staan de beste oplossing om conflicten te vermijden. In het dicht met wegen en paden uitgeruste Nederland is dat eenvoudig te realiseren: maak een omweg buiten de gevarenzone om (vaak is 100 m afstand bewaren al voldoende). Als omfietsen geen optie is (zoals kennelijk bij de schoolkinderen van Oldelamer het geval was), kan voor de duur van het probleem (2-3 weken) gedacht worden aan halen en brengen door ouders, aan begeleiding door ouders in de gevarenzone, of aan de hieronder genoemde groepsvorming.
- *Kijk roofvogels aan.* Bijna alle aanvallen kwamen van achteren (en dus onverwachts). Zodra de plek en het aanvalsgedrag duidelijk zijn geworden, kunnen de meeste aanvallen gemakkelijk worden voorkomen door goed in de rondte te kijken. Zolang een roofvogel zich aangekeken voelt, is de kans op een aanval veel kleiner. In dit verband is het plaatsen van een bord à la “Aanvallende Buizerd” helemaal geen gek idee; het maakt mensen alerter en laat ze meer om zich heen kijken.
- *Zorg voor gezelschap.* Aanvallen zijn minder fanatiek, of blijven achterwege, zodra mensen in groepjes optreden. Een groepje hoeft maar uit twee personen te bestaan om roofvogels af te schrikken. Simpelweg zorgen voor gezelschap is dus al een goede remedie om agressie te voorkomen.
- *Zwaaï met de armen, en/of geef een schreeuw.* Een aanvallende roofvogel kan gemakkelijk worden afgeschrikt door wild met de armen te zwaaien en/of te schreeuwen. Een stok gebruiken, zoals Marije Langeler uit Oldelamer dat probeerde, is slecht advies (zoals ook bleek, ze kwam ten val). Een buizerdvrouwetje weegt 1 kg, dus zelfs een minimale verdedigingsactie van een mens (een kind weegt al snel 30 kg) zal een roofvogel effectief afschrikken.

Bijzondere gebeurtenis, stof voor sterke verhalen

Als we bovenstaande tot ons laten doordringen, realiseren we ons pas hoe zeldzaam een aanvallende roofvogel is. In plaats van de roofvogel de hersens in te slaan, zoals de 70-jarige Mrs. Furzland in het begin van de 20ste eeuw deed, die een Slechtvalk van een prooi wilde afjagen, vervolgens in haar jurk werd gegrepen en – omdat de valk niet wilde loslaten – haar kleinzoon haar wandelstok liet halen, waarmee ze de valk

doodsloeg (Morshead & Yonge 1922), zouden we het ook kunnen zien als iets om over na te praten (dikke verhalen) en iets om respect voor te hebben (een moeder die haar kinderen verdedigt).

De vogelliteratuur is daar een goed voorbeeld van, met uiteenlopende reacties: genieten, bewondering, humor, maatregelen treffen, wegwezen. Zoals ook Parker (1999) al opmerkte, zijn roofvogelaars bijzonder tolerant ten opzichte van felle roofvogels: "...and most, when properly attired, confess to some enjoyment of a diving bird." Enkele verhalen uit de eerste hand volgen hieronder.

Zo onderzocht W. Kirchhof (1937) een gebied in Duitsland met 17 paren Buizerds waarvan één vrouwtje de klimmer daadwerkelijk attaqueerde. "Es war ein herrlicher Anblick, die tollkühnen Angriffe des Bussards zu beobachten." Zo is het maar net (al had meneer Kerkhof makkelijk praten, want die stond het van een afstandje te bekijken).

In het geval van een Bosuil die hem aanviel tijdens nestcontroles, pakte W.A.C. Cadman (1934) het anders aan: "Well, I refused to be bullied by a creature towards which I had shown the utmost hospitality..., so I decided she must be caught, severely reprimanded and ringed." Aldus geschiedde.

Bij een agressieve Buizerd, wiens nest vanuit een schuilhut werd gefilmd, lieten de schrijvers zich niet weerhouden door het agressieve gedrag van de broedvogel: "We took precautions in the form of coverings for the head and neck...", ondanks het feit dat ze zich niet echt op hun gemak voelden: "...but it was still very alarming to be struck suddenly and without warning from behind." (Williams & Coan 1973). Dat kan ik uit eigen ervaring bevestigen; op die wijze heeft een stille havikvrouw mij eens letterlijk de nestboom uitgemaakt (Roekelse Bos, bij Ede), een val van negen meter. En de Havik in Boswachterij Hooghalen, indertijd gefilmd door Maria Quist en terecht gekomen op het eerste filmpje van de WRN, staat me nog helder voor de geest. Dat was geen misse dame, die zich bovendien niet door een groep mensen liet weerhouden mij toe te takelen.

En Frank Wenzel (1960), bij het enige aanvallende koppel van de ruim 100 paren Buizerds die hij onderzocht, koos een andere optie, namelijk het hazenpad: "So schnell bin ich noch nie von einem Baum geklettert!" In veel gevallen, en zeker waar geen nestcontroles worden uitgevoerd, inderdaad de eenvoudigste oplossing.

Betere verslaglegging

Het is opmerkelijk hoe weinig specifiek de beschrijvingen van aanvallende roofvogels zijn. Zeg maar gerust: meestal zonder enige echte informatie. Dat geldt voor de krantenberichten, in mindere mate ook voor de meldingen van (roof)vogelaars. In geval van agressie, of zoals Frank Wenzel (1960) schreef: verdediging, zijn de volgende gegevens belangrijk om te noteren (zie ook Parker 1999):

- soort,
- geslacht (man, vrouw),
- geringd of niet,
- zichtbare afwijkingen (gedrag, verenkleed, morfologie),
- plaats,

- datum,
- tijd van de dag,
- status (broedvogel of niet; stadium van nestcyclus),
- hoe dichtbij zit het nest (in meters) ten opzichte van de aanvalsplek,
- vindt de aanvalplaats langs een pad/weg, in het bos, of in het open veld,
- frequentie van aanvallen (aantal keren per waarneemtijd in minuten),
- hoe vindt de aanval plaats (van achteren, opzij, van voren),
- wordt er geroepen (voorafgaand, tijdens of na de aanval),
- betreft het een schijnaanval (tot hoe dichtbij) of is het een rake klap,
- in het laatste geval: met snavel, poten of vleugel,
- was de aangevallene alleen, of met meerdere personen (hoeveel),
- worden behalve mensen ook andere dieren aangevallen (bijvoorbeeld hond),
- wat deed de aangevallene (wandelen, joggen, fietsen,...),
- wat had de aangevallene aan (kleurige kledij, of gedekte kleuren),
- had de aangevallene een pet op, een kaal hoofd, of anderszins,
- is de aangevallene bij een rake klap naar een dokter geweest?

De ultieme agressie: predatie van mensen door roofvogels, ofwel het Taung-kindje

Lang geleden waren aanvallen van roofvogels nog levensbedreigend. Er leefden toen andere mensen op aarde, onder omstandigheden die permanente waakzaamheid vereisten om niet ten prooi te vallen aan predatoren. Uit die tijd dateert ook het enige bekende geval van predatie van een mens door een roofvogel (meer recente gevallen zijn tot nu toe onvoldoende gedocumenteerd, dan wel als onzin opzijgezet). Het betreffende kind, behorend tot de mensensoort *Australopithecus africanus* en genoemd naar de vindplaats in Zuid-Afrika, Taung, vond ongeveer 2.5 miljoen jaar geleden de dood op een leeftijd van naar schatting drie jaar. Het gewicht van het Taung-kind wordt geschat tussen de 11 en 20 kg. Recent is geopperd dat een arend verantwoordelijk was voor de dood van dit kind, gezien de samenstelling en karakteristieken van de prooiresten op deze vindplaats (Berger & Clarke 1995, 1996). Voor die tijd dacht iedereen aan een sabeltandtijger of aan een ander roofzoogdier. Een equivalent van de Taungarend leeft vandaag de dag nog steeds in Afrika: de Afrikaanse Apenarend *Stephanoaetus coronatus*.

De idee dat mensen door arenden kunnen zijn gepredeerd, heeft veel stof doen opwaaien. De Zweedse ecoloog Anders Hedenström (1995) betoogde onder meer dat het vliegtechnisch onmogelijk is dat een grote arend een prooigewicht van 11-20 kg kan vervoeren. Inmiddels weten we dat Afrikaanse Apenarenden in Ivoorkust veelvuldig zulke grote apen vangen, en – al dan niet gedemonteerd in transporteerbare brokken – naar het nest vervoeren (Berger 2006, McGraw *et al.* 2006, Berger & McGraw 2007). Dus ooit, lang geleden, hielden onze voorvaders misschien schichtig de lucht in de gaten om hun kroost te vrijwaren van een vroegtijdige dood. Dat hoeft tegenwoordig niet meer.

Summary

Bijlsma R.G. 2008. Raptors attacking people. De Takkeling 16: 208-218.

Over the years, reports of raptors attacking people have permeated the (local) newspapers in The Netherlands with some frequency. Most media-accounts have been credible in their presentation, and it is often the general public which suggests firm and unlawful action (read: killing). Very little has been published on the background of raptor attacks, the chances of encountering an aggressively defensive raptor and flight initiation distances of raptors. Also, few remedies have been suggested how to avoid being attacked. This paper intends to rectify this omission, and provides suggestions what data should be collected when attacking raptors can be observed.

Accounts of raptors attacking people occur in Dutch newspapers with a frequency of between 0 and 5 times per year (which may not be a complete overview, though). The information provided is rarely detailed enough to extract biologically interesting data, except for the species involved and the seasonality of attacks: without exception Common Buzzards *Buteo buteo*, and the nestling stage of the breeding cycle (mostly when nestlings are at least 15 days old), respectively. In the mid-2000s, the number of breeding Buzzards in The Netherlands can be estimated at some 11,000 pairs. The maximum chance of encountering an aggressive Buzzard is then about 0.045%.

Quantitative information on aggressive raptor behaviour during nest visits (separately for egg stage and nestling stage) is available for five species nesting in the central and northern Netherlands in 1990-2008, i.e. for Honey Buzzard *Pernis apivorus* (60/233, respectively number of visits during egg and nestling stage), Goshawk *Accipiter gentilis* (260/693), Sparrowhawk *A. nisus* (158/279), Buzzard *Buteo buteo* (480/2069) and Hobby *Falco subbuteo* (12/39). Nest trees were repeatedly climbed to collect data on reproduction, sometimes even daily (introducing some pseudo-replication). During each visit, attacks (hits or feigned) were scored (data Rob Bijlsma). Similarly, attacks of Hen Harriers *Circus cyaneus* during the nestling stage were recorded on the Wadden Sea Islands of Ameland (2004, Olaf Klaassen) and Terschelling (2008, Peter de Boer). Of these species, Honey Buzzards never were recorded to attack (hitting nor feigning), whereas Hen Harriers were by far the most aggressive (11% of visits with direct hits, 39% with feigned attacks). Attacks during the egg stage were extremely rare, and were restricted to Goshawks (twice, i.e. 0.8% of the visits). During the nestling stage, only Goshawks and Sparrowhawks were recorded to hit the climber (resp. 11 and 7 times, concerning two and one individual(s) respectively). Feigned attacks were more frequent, but still accounted for only 0.6% of visits to nests of Buzzards, 2.5% of those to Sparrowhawk nests, 3.5% of those to Goshawk nests and 7.7% of those to Hobby nests (Table 1). All visits and all six species combined, only 21 hits were delivered during 4311 nest visits (0.5%). This frequency is about ten times higher than found for the general public, not surprising given the fact that the nests themselves were visited.

Raptor attacks outside the breeding season are almost non-existent (one January report for Buzzard: Ardea 8 (1919), page 132). Flight initiation distances, as recorded whilst walking in woodland, heathland and farmland in western Drenthe in the northern

Netherlands during August and September 2008, averaged 49 m in Honey Buzzards (n=6), 60 m in Hen Harrier (n=1), 72 m in Kestrel *Falco tinnunculus* (n=14), 75 m in Sparrowhawk (n=14), 94 m in Buzzard (n=26), 111 m in Goshawk (n=3), 119 m in Hobby (n=1), 208 m in Peregrine *Falco peregrinus* (n=3) and 217 m in Osprey *Pandion haliaetus* (n=1).

Six remedies are suggested to cope with aggressive raptors (except for raptorphiles, who deserve being attacked):

1. Do realise that the problem is temporary, involving a breeding bird (usually the female) with nestlings. Nestlings are brooded more or less full-time up to an age of two weeks old. From then on, the female spends more time in the vicinity of the nest, and is more prone to aggressively defend her chicks. The defensive period hardly ever extends beyond a duration of 2-3 weeks (in May and/or June), and attacks cease altogether as soon as the nestlings have fledged.
2. Do not create a bigger problem by exaggerating raptor attacks. Attacks by raptors are exceedingly rare (in The Netherlands); real hits are even more so. Most attacks are feigned, and often from behind. The only raptor species known to sometimes aggressively defend her nest, and breeding in the vicinity of the human population, is the Buzzard (the highly aggressive Hen Harrier is rare and breeds away from human populations). Blows with the talons are often targeted at the head, which may result in lacerations, bruises or punctures.
3. When an aggressive raptor is located, avoid the immediate surroundings of the nest (<100 m) for the duration of the breeding cycle. In The Netherlands, where the network of paths and roads is dense, a detour can easily eliminate the risk of being attacked.
4. Do be alert when entering the home range of an aggressive raptor, actively look around to timely notice an attack (or attempt thereof), and face the raptor (rather than face away, which is a stimulus to start an attack). Putting up warning signs may promote a more alert attitude of the public.
5. Most attacks can easily be thwarted by shouting and vigorously waving with hands and arms.
6. Increasing flock size often suffices to prevent attacks. Even two people run already a smaller risk of coming under attack than when alone.

Literatuur

- Berger L.R. 2006. Predatory bird damage to the Taung type-skull of *Australopithecus africanus* Dart 1925. *American Journal of Physical Anthropology* 131: 166-168.
- Berger L.R. & Clarke R.J. 1995. Eagle involvement in accumulation of the Taung child fauna. *J. Hum. Evol.* 29: 275-299.
- Berger L.R. & Clarke R.J. 1996. The load of the Taung child. *Nature* 379: 778-779.
- Berger L.R. & McGraw W.S. 2007. Further evidence for eagle predation of, and feeding damage on, the Taung child. *South African Journal of Science* 103: 496-498.
- Bijlsma R.G. 1996. Boze Buizerds jagen joggers de stuipen op het lijf. *De Takkeling* 4(3): 28.
- Bijlsma R.G. 2006. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2005. *De Takkeling* 14: 6-53.

- Brewster K.W. 1973. Aggression by female Buzzard at nest. Brit. Birds 66: 279.
- Cadman W.A.C. 1934. An attacking Tawny Owl. Brit. Birds 28: 130-132.
- Custers J. 1997. Waarom wordt een roofvogel agressief? De Takkeling 5(3): 11.
- Eggenhuizen T. 1999. Agressieve Buizerds, een poging tot verklaring. De Takkeling 7: 65-67.
- Galen T. van 2008. Wetenswaardigheden rond een agressieve Buizerd. De Takkeling 16: 205-207.
- Hedenström A. 1995. Lifting the Taung child. Nature 378: 670.
- Fryer G. 1974. Aggressive behaviour by Buzzards at nest. Brit. Birds 67: 238-239.
- Kirchhof W. 1937. Alter Mäusebussard (*Buteo buteo*) greift den den Horstbaum besteigenden Beringer an. Vogelzug 8: 30.
- McGraw S.W., Cooke C. & Shultz S. 2006. Primate remains from African Crowned eagle (*Stephanoaetus coronatus*) nests in Ivory Coast's Tai Forest: implications for primate predation and early hominid taphonomy in South Africa. American Journal of Physical Anthropology 131: 151-165.
- Morshead P.E.A. & Yonge J. 1922. Peregrine Falcon attacking a woman. Brit. Birds 16: 50-51.
- Newton I. 1979. Population ecology of raptors. Poyser, Berkhamsted.
- Nie G.J. van 1998. Waarom wordt een roofvogel agressief?: een reactie. De Takkeling 6: 93-94.
- Parker J.W. 1999. Raptor attacks on people. J. Raptor Res. 33: 63-66.
- Staring M.A.H. 1919. Aanval van een Buizerd (*Buteo buteo* (L.) op den mensch. Ardea 8: 132
- Wenzel F. 1960. Der Bussard. Landbuch-Verlag, Hannover.
- Williams G.A. & Coan D. 1973. Buzzards attacking observers at nest. Brit. Birds 66: 31-32.

Adres: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse, rob.bijlsma@planet.nl

Foto 2. Een aanvallend vrouwtje Havik is geen pretje voor de klimmer, al helpt het wanneer ze luidruchtig haar aanval aankondigt, Planken Wambuis, 6 juni 1993 (Rob Bijlsma). *Female Goshawk attacking the observer during his climb to her nest, Planken Wambuis, 6 June 1993.*